

ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Танасійчук Володимир Іванович¹

¹Докторант кафедри психології управління, Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, ДЗВО «Університет менеджменту освіти», м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9524-9236>

UDC: 159.922.2:364

АНОТАЦІЯ

У статті представлено програму формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб. Проаналізовано публікації науковців щодо формування лідерської позиції, її цінності як одного з компонентів професійного становлення у сфері соціальної роботи. Розкрито мету, основні завдання, особливості формування лідерської позиції та обсяг програми, що сприяє вирішенню комплексу проблем у формуванні ціннісно-сміслового, когнітивно-рефлексивного, афективно-оцінного та регулятивно-поведінкового компонентів формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб. Детально описано три сесії Перша сесія спрямована на формування ціннісного ставлення до лідерської позиції фахівця соціальних служб, осмисленості життєвої перспективи; друга – на розуміння й усвідомлення сутності лідерської позиції та переживання позитивного ставлення, формування активно-позитивного типу установки щодо інших людей у діяльності соціальних служб; третя – здатність проявити лідерську позицію та конструктивно діяти в проблемних ситуаціях професійної діяльності тощо. Описано складові сесій.

Ключові слова: фахівець з соціальної роботи соціальних служб, лідерство, лідерська позиція, ціннісне ставлення до лідерської позиції, розуміння ролі лідерської позиції, здатність проявляти лідерську позицію.

Постановка проблеми. Нині українське суспільство потребує висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, здатних нестандартно мислити, володіти сильною волею, високою працездатністю, особистісними і професійними вміннями і навичками, відповідними компетенціями, організовувати сумісну діяльність, створювати команду і вміти працювати в ній, а також володіти мистецтвом риторики та навичками вести переговори, досягати задоволеності життям і собою тощо.

Особливої актуальності для фахівців соціальних служб набуває здатність проявляти лідерську позицію, самостійність у прийнятті рішень, відповідальність за свої дії і вчинки, прагнення до самоствердження і самореалізації у професійній діяльності у сфері соціальної роботи, що зумовлена «потребами суспільства у нових стратегічних напрямках його розбудови відповідно до вимог успішного розвитку економічної, по-

літичної, культурної, соціальної та інших сфер життя, що сприятиме відтворенню сутнісних сил людини, самоорганізації, розвитку духовності як конкретної особистості, так і громадянського суспільства загалом» (Балахтар, 2019). Зважаючи, що діяльність у соціальних службах характеризує *багатофункціональність*, постійне розширення і наповнення новим змістом професійних функцій фахівців (консультативної, діагностичної, просвітницької, прогностично-випереджувальної, соціально-медичної, комунікативної, правозахисної, організаційно-управлінської, виховної, корекційно-розвивальної та ін.), то це, у свою чергу, збільшує і відповідно до них кількість виконуваних соціальних ролей («інформатора», «лідера», «консультанта», «дослідника», «стратега», «помічника», «адвоката», «управлінця», «реабілітолога», «наставника» та ін.) (Балахтар, 2019). Тому діяльність у соціальній службі потребує від фахі-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Volodymyr Tanasychuk

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

вців управління на більш високому рівні, забезпечуючи «досягнення значущих результатів з повагою, турботою та чесністю заради добробуту всіх учасників» (Галіцина, с. 13-14), «спроможного вести за собою підлеглих, використовуючи власний авторитет, високий професіоналізм, позитивні емоції, встановлювати контакти з оточуючими людьми і владою, успішно переборювати внутрішні і зовнішні конфлікти, формувати цілі, основні види діяльності, визначати союзників і супротивників, власні переваги та напрями їх використання, розуміти роль науки в сучасних умовах, вміти оцінити і без зволікання впровадити у практичну діяльність той чи інший винахід (раціоналізаторську пропозицію), володіти високими моральними якостями, бути спроможними формувати колектив і спрямовувати його розвиток, формувати організаційну культуру працівників соціальної служби» (Балахтар, Танасійчук, 2020, с. 31).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема лідерської позиції особистості фахівця, в цілому розкрита в публікаціях, включаючи і розробки автора, які стосуються дослідження лідерства у вітчизняній та західній науці (Танасійчук, 2016), формування лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб (Танасійчук, 2020), засобами інноваційних технологій (Танасійчук, 2021), змісту і структури лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб (Танасійчук, 2021), ідеї благодійництва (Танасійчук, 2021), та ін.

Досліджуючи проблему формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб, варто усвідомити сутність понять «лідерство», «лідерська позиція», «формування лідерської позиції».

Щодо тлумачення поняття «лідерство», то його трактують по-різному, а саме:

«становище, обов'язки, діяльність лідера; першість у чому-небудь, перевершеність в якійсь сфері» (Степанов, 2006, с. 186);

здатність здійснювати вплив на поведінку окремих осіб і груп працівників з метою зосередження їх зусиль на досягненні цілей організації, враховуючи при цьому особисті якості (Рачинський, 2009);

феномен групової динаміки, що відображає

бажання колективу під керівництвом лідера ефективно реалізувати творчий потенціал сили кожного учасника, об'єднуючи зусилля задля досягнення загальних для всього колективу цілей і завдань; вплив на поведінку підлеглих в процесі міжособистісного спілкування (комунікації) (Тимошенко & Соснин, 2002, с.220);

процес (використання непримусового впливу для спрямування та мотивування й координації діяльності членів групи задля досягнення мети) і (сукупність певних рис і атрибутів реалізаторів такого успішного впливу) (Мурхед і Гріффін, 2012);

мистецтво мобілізувати інших учасників до прагнення дотримання загальних для всієї групи цінностей (Кузьмін, Мала, ...& Процик, 2008, с.15);

управління малими соціальними групами на психологічному рівні їх організації, на відміну від спеціально організованого, офіційного керівництва (Stogdill, 1959); важливі риси та поведінка лідерів, які відрізняють ефективних лідерів від осіб, які не мають лідерських якостей (Mahoney et al., 1960 ; Mullins, 1999);

стиль лідера та сприятливість ситуації, що впливають на ефективність лідерства (Fiedler, 1967);

трёхвекторну структуру, що включає в себе лідерство як стан (набір особистісних характеристик та моделей поведінки, що підвищують успішність особистості), лідерство як процес (вплив лідера на послідовників), лідерство як команда (міцні зв'язки між лідером та послідовниками, які забезпечують досягнення спільної мети), що забезпечує досягнення гармонії між індивідуальними та груповими цілями членів команди [Романівський] та ін.

Щодо трактування лідерської позиції особистості також не має єдиного підходу. Крім того, у праці зарубіжних науковців такого поняття не існує. Здебільшого позицію досліджують у рамках здатності до лідерства, використовуючи терміни «лідерські навички», «лідерська компетентність». Так, науковці даний феномен розглядають через поняття внутрішньої позиції особистості (Л. Божович), значущі переживання як внутрішні фактори, що опосередковано визначають зовнішні впливи (Л. Выготский). Внутрішня позиція становить цілісну систему реально діючих мотивів стосовно навколишнього середовища, усвідомленості щодо себе,

а також ставлення до себе в контексті оточуючої дійсності. Як зазначає Л.Божович, це поєднання мотиваційного, афективного і когнітивного компонентів із врахуванням смислового аспекту. Крім того, лідерська позиція (внутрішня) не є нав'язана оточенням, становить свідомий вибір особистості щодо власного місця і ролі в житті, обумовлений внутрішніми мотивами.

Лідерську позицію тлумачать як:

стійке ставлення особистості до навколишнього світу, що спрямовує її поведінку, діяльність й визначає вектор, характер, зміст її активності (Абульханова-Славська, 1991; Лентьєв, 1975 та ін.);

певну сукупність когнітивних, емоційних, волевових та оцінних ставлень до оточуючого середовища, сформованих протягом життя і становлять джерело життєвої активності особистості (Сластенин, Исаев, Шиянов, 2002);

усвідомлення готовності до виконання ролі лідера та здатності та здатності до організаційного впливу на колектив, що базується на лідерському потенціалі і формується в процесі засвоєння лідерської ролі в життєвих ситуаціях (Романовський, 2018, с.25) та ін.

Про соціальну обумовленість прояву лідерської позиції в умовах суспільства свідчить поняття «формування», адже лідер у процесі розвитку формується, набуваючи певної форми, вигляду або якості в результаті становлення, особистісного зростання, стає носієм певних якостей, набуває рис завершеності, значеності (Бусел, 2005, с. 1544). Варто зазначити, що формування лідерської позиції особистості є процесом становлення особистості, людини як соціальної істоти під впливом середовища, її становлення і виховання. Розрізняють стихійне, цілеспрямоване, самоформування формування особистості (Зверева, Безпалько & Братусь, 2006 с. 217). При цьому, формування може мати стихійний характер (вплив некерованих, випадкових чинників) або цілеспрямований, змінюючи особистість або ж її окремі якості в результаті спеціально організованого впливу (Столяренко, 2012, с. 120) за допомогою різноманітних прийомів і способів впливу на лідера, формуючи у нього ціннісні орієнтації, переконання, ідеали тощо (Вишнякова, 1999, с. 46). Таким чином, формування лідерської позиції, зважаючи на різновекторність і багатофункціональність ролей фахівця соці-

льних служб, передбачає процес становлення й усвідомлення ним готовності до виконання ролі лідера й здатності до організаційного впливу на колектив соціальної служби, що базується на лідерських якостях, переконаннях, поглядах, здібностях, рисах характеру, набутих нових ознаках і формах психіки.

Тому актуальним уявляється розробка програми формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб, що, на нашу думку, передбачає формування цінностей, смислів, переживання позитивного ставлення до лідерської позиції, відчуття задоволеності життям та собою, досягнення актуальних для особистості цілей, оцінюючи позитивно здатність до власного прояву лідерської позиції із врахуванням мінливих умови сьогодення.

Мета дослідження: визначити завдання, зміст, структуру та інтерактивні техніки програми «Формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб».

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Програма «Формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб» дозволяє вирішити комплекс проблем щодо формування ціннісно-смислового, когнітивно-рефлексивного, афективно-оцінного та регулятивно-поведінкового компонентів лідерської позиції. Це потребує спеціального соціально-психологічного супроводу щодо формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб.

Завдання формування лідерської позиції:

- 1) оволодіння фахівцями соціальних служб цінностями і ціннісними орієнтаціями, осмисленістю життєвої перспективи; знаннями щодо сутності лідерства й лідерської позиції, розуміння ролі лідерської позиції у професійній діяльності фахівців соціальних служб;
- 2) формування ставлення до інших людей, мотивів до прояву лідерської позиції, здатності діяти конструктивно в проблемних ситуаціях професійної діяльності;
- 3) визначення організаційно-психологічних умов сприяння формуванню психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб.

Загальна структура та обсяг програми

Програма «Формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціаль-

них служб» розрахована на 3 сесії (60 годин). *Перша сесія* спрямована на формування ціннісного ставлення до лідерської позиції фахівця соціальних служб, осмисленості життєвої перспективи; *друга* – на розуміння й усвідомлення сутності лідерської позиції та переживання позитивного ставлення, формування активно-позитивного типу установки щодо інших людей у діяльності соціальних служб; *третья* – здатність проявити лідерську позицію та конструктивно діяти в проблемних ситуаціях професійної діяльності тощо.

Результатом формування лідерської позиції

є рівень сформованості цінностей, смислів, розуміння сутності й переживання позитивного ставлення до лідерської позиції, здатності до власного прояву лідерської позиції, показниками якого у ціннісно-смісловому компоненті виступають цінності і ціннісні орієнтації фахівця соціальних служб, цінність прагнення вести за собою, осмисленість життєвої перспективи, уявлення про себе як про лідера, когнітивно-рефлексивному – обізнаність щодо сутності лідерства й лідерської позиції, сформоване розуміння ролі лідерської позиції у професійній діяльності фахівців соціальних, рефлексія, афективно-оцінному – сформоване ставлення до інших людей, активно-позитивний тип установки щодо інших людей, розвинуті мотиви прояву лідерської позиції у професійній діяльності, здатність до емпатії та регулятивно-поведінковому – сформована здатність діяти конструктивно в проблемних ситуаціях професійної діяльності, проявляти соціальну сміливість, комунікативну толерантність, використовувати й генерувати інноваційні технології, ініціювати та управляти змінами у сфері соціальних послуг.

Професійна діяльність має різновекторну спрямованість і характерну специфічність методів застосування, адже фахівцю доводиться реалізувати діагностичну, корекційну, консультаційну, просвітницьку, профілактичну функції (Истратова, 2008), а це потребує знань, відповідального ставлення, застосування нових підходів і засобів (Гаркавенко, 2015, с. 57), що сприятиме «формуванню лідерської позиції у фахівців соціальних служб та цілісності її структури і стане підґрунтям для самореалізації фахівця як професіонала та його успішної діяльності у сфері соціальних служб, постійного вдосконалення професійної компетентності й опа-

нування інноваційних технологій з метою вирішення актуальних завдань соціальних служб у відповідь на виклики сьогодення» (Балахтар, Танасійчук, 2020, с.5).

З цією метою розроблено авторський спецкурс «Формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб», матеріал якого варто вбудовувати в програми курсів підвищення кваліфікації, освітнього процесу у закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців зі спеціальності «Соціальна робота».

Спецкурс містить сукупність заходів, що сприяють створенню сприятливих умов для фахівців, забезпечуючи підтримку високої ефективності їх діяльності щодо інформаційно-сміслового, діагностичного, корекційно-розвивального та творчого елементів. Інформаційно-смілова складова програми формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб реалізується через інтерактивні лекції, презентації («Ціннісне ставлення до лідерської позиції фахівців соціальних служб» та ін.) на курсах підвищення кваліфікації, консультаціях та ін. з використанням онлайн-інструментів на платформах Zoom, Google meet, Mentimeter та ін. в умовах он-лайн та оф-лайн навчання.

Ціннісне ставлення до лідерської позиції тісно пов'язане з поняттям «внутрішньої позиції», що віддзеркалює здебільшого не вибір, нав'язаний зовнішнім оточенням, а прийнятий відповідно до внутрішніх мотивів вибір місця у житті (Божович, 1995, с. 17). При цьому варто зазначити, що внутрішня позиція формується лише за умови, коли діяльність набуває особистісного смислу (Лукина, 2004, с.31).

Ціннісне ставлення є похідним від понять «цінність», «ціннісні орієнтації» і відіграють важливу роль у мотивації фахівця, визначають позицію особистості і впливають на осмисленість життєвої перспективи і світу в цілому, уявлення про себе як про лідера, цінність прагнення вести за собою, спрямовуючи поведінку і діяльність, глибоко усвідомлюються і внутрішньо сприймаються людиною (Кічук, 2006, с. 82).

Цінності, як вказує І. Бех (2003, с. 210), це «ті відображені суб'єктом сфери його існування, через які відбувається вирізнення ним самого себе..., утворення, в якому немовби сплавлене власне – «особистісне» і

«зовнішнє», «об’єктивне». Усвідомлення цінностей, ціннісних орієнтацій уможливають прийняття фахівцем зважених рішень, переживання щодо власного ставлення до прояву лідерської позиції, сприйняття певного об’єкту, а саме готовність до дії, вчинку.

Як зазначає О. Бодальов (1988, с.5-9), ставлення, властиві людині-лідеру, виявляються в його власних діях, справах, вчинках, спонукаючи поведінку фахівця до задоволення потреб, інтересів, уподобань. Принципово важливо досягти активно-позитивного ставлення (установки) щодо інших людей, емпатії, мотивів прояву лідерської позиції у професійній діяльності тощо.

Когнітивно-рефлексивна складова формування лідерської позиції особистості містить вправи спрямовані на розширення знань щодо сутності лідерства й лідерської позиції, розуміння її ролі у професійній діяльності фахівців соціальних служб. Це вправи «Лідер – це...», «Я – лідер», «Якості лідера», інформаційні та міні-повідомлення тощо.

Здатність досягати найвищих успіхів у професійній діяльності багато в чому залежить від самооцінюючих здібностей (самоконтроль, самовдосконалення, самоосвіта), рефлексії, що дозволяють реконструювати процес надання допомоги, мета якої – переконатись у правильності зробленого або того, що можна було зробити (Циган, 2017, с. 71-75).

Крім того, фахівець соціальних служб бути психологічно готовим до роботи у сфері соціальної роботи, мати не лише відповідний рівень професійних знань, умінь і навичок, але й сформоване професійне мислення, вміння самостійно аналізувати конкретну ситуацію (напр., аналіз проблемних ситуацій щодо прояву лідерської позиції), оцінювати можливі наслідки та брати відповідальність за обрані рішення, які часто пов’язані з життям людини (Лобанова, Косарев, & Крючатов, 1997, с. 14; Балахтар, 2015), проявляти соціальну сміливість (активність, готовність до ризику та співпраці та ін.), бути комунікативно толерантними. Адже комунікативна толерантність є запорукою ефективного спілкування фахівця у процесі реалізації професійної діяльності, спрямованої, насамперед, на позитивні якості в іншій людині, що сприяє розкриттю особистісного потенціалу співрозмовника (Балахтар, Танасійчук, 2020, с.50-52).

Діагностична складова спрямована на моніторинг і діагностику психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця як результативності її прояву у професійній діяльності у соціальних службах, так і сформованості лідерських якостей, експрес-опитування, оцінку за розв’язання проблемних ситуацій з професійного життя, тестування тощо. Так, вивчити цінності, ціннісні орієнтації, діагностувати їх структуру дозволяє ціннісний опитувальник (ЦО) Шварца (1992), в якій автор виокремлює два види цінностей (як абстрактні ідеали і як керівництво до дії). Оцінити джерело сенсу життя, який може бути знайдений фахівцем або в майбутньому (мети), або в сьогоденні (процес) або минулому (результат), або у всіх трьох складових життя дозволяє тест Смесложитеві орієнтації (методика СЖО) Д. Леонтєва (2000), який містить 20 пар протилежних тверджень, що відображають цвялення про фактори осмисленості життя особистості.

Виявленню умотивованості на прояв лідерської позиції, досягнення успіхів та ідеалу фахівця у соціальній службі, внутрішньої гармонії сприяє модифікований варіант методики О. Бондарчук, Л. Карамушки «Мотиви прояву лідерської позиції у професійній діяльності», що дозволяє визначити найбільш характерні мотиви (Бондарчук, 2014).

З діагностичною метою варто використовувати і методики рефлексивності А.Карпова, «Ставлення до знехтуваного співробітника, якому віддають найменшу перевагу» Ф. Фідлера, визначення спрямованості особистості (автори – М. Кучера, В. Смекало), модифікований варіант методики О. Бондарчук, Л. Карамушки «Мотиви прояву лідерської позиції у професійній діяльності», а також аналіз проблемних ситуацій щодо прояву лідерської позиції, авторські методики тощо.

Створенню умов і пошуку шляхів формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб сприяє корекційно-розвивальна складова. Особливо продуктивними є тренінг, що дозволяє відпрацювати прийоми формування лідерства, лідерських якостей та сприяє становленню лідерської позиції фахівців соціальних служб, а також організаційно-діяльнісна гра як форма колективного формування лідерської позиції Метою гри є створення творчого колективу однодумців, здатних долати типові

перешкоди та проблеми на шляху формування лідерської позиції фахівців соціальних служб.

Зміст гри реалізується у п'ять етапів. На першому підготовчому етапі надається вступне слово тренеру, який інформує учасників щодо сутності, визначає мету, завдання. На цьому етапі пропонуються вправи, спрямовані на інформування, командування, розробку візитної картки, створення експертної команди, здійснюється робота в групах і презентуються результати роботи команди.

Другий етап, організаційно-пошуковий, передбачає розподіл групових ролей («теоретики-аналітики»; «діагностики-практики»; «адміністратори-управлінці»; «візуалісти-імпровізатори»), діагностику лідерської позиції, формулювання цілей і визначення орієнтирів для практичних дій, аналіз інформації і презентацію матеріалів, оцінювання роботи команд групою експертів, релаксацію й імпровізацію на теми «видача претензій», «захист ображених», рефлексію.

Третій етап, інноваційний, спрямований на генерування ідей (мінімум 3) відповідно до зазначених проблем (мозковий штурм), конкурс ідей та їх захист (аргументи за, проти), оцінювання експертами, рефлексія.

На апробаційному етапі створюються проектні групи і розробляються проекти щодо прояву лідерської ситуації у професійній діяльності соціальних служб. Можливі й індивідуальні проекти (за бажанням). Визначено ролі: «презентаторів», «опонентів», «адвокатів диявола». Підготовка проекту. Міжгрупова дискусія щодо захисту і апробація проекту. Визначається черговість представлення і регламент дискусії. Оцінювання експертів, рефлексія, релаксація

На заключному етапі розробляється програма впровадження шляхом мозкового штурму у групах, визначаються шляхи і форми впровадження і презентуються результати на круглому столі. Завершує круглий стіл рефлексія за результатами дискусії і підведення підсумків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розроблена і представлена програма формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб у вигляді авторського спецкурсу, матеріал якого варто вбудувати

в програми курсів підвищення кваліфікації, освітнього процесу у закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку фахівців зі спеціальності «Соціальна робота».

Визначено умови формування психологічних особливостей лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб: організація спеціального соціально-психологічного навчання, що сприятиме формуванню ціннісного ставлення до лідерської позиції, усвідомлення й розуміння її сутності, ролі у професійній діяльності фахівців соціальних служб, позитивне ставлення до лідерської позиції, а також здатність проявляти лідерську позицію у професійній діяльності у мінливих умовах сьогодення.

До перспектив подальшого дослідження належить організація спеціального соціально-психологічного супроводу щодо формування ціннісного ставлення до прояву лідерської позиції фахівця соціальних служб.

References :

- Abulkhanova-Slavskaja, K. A. (1991). *Stratehiya zhyzny*. Moskva : Mysl [in Russian].
- Balakhtar, V. (2015). Formuvannia profesionalizmu u maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi roboty. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. (Cotsiolohichni nauky)*. Vyp. 1, 113-116. Kherson : Helvetyka [in Ukrainian].
- Balakhtar, V. V. (2019). *Psykhologhiia stanovlennia osobystosti fakhivtsia z sotsialnoi roboty*. (Dys. d. psykol. nauk). Instytut psykhologhiï imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
- Balakhtar, V. V. & Tanasiichuk, V. I. (2020). *Formuvannia lideriskoi pozysii osobystosti fakhivtsia sotsialnykh sluzhb : spetskurs dlia slukhachiv ochno-dystantsiinoi formy navchannia (fakhivtsiv sotsialnykh sluzhb) v systemi pislidyplomnoi osvity*. Kyiv: Talkom [in Ukrainian].
- Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti*. Kn. 1. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Bodalev, O. O. (1988). *Psykhologhiya lychnosti*. Moskva : MHU [in Russian].
- Bozhovych, L. I. (1995). *Yzbrannye psykhologhycheskye trudu: Problemu formirovaniya lychnosti*. Feldshtein F. (Red.). Moskva : Mezhdunarod. ped. akademiya [in Russian].
- Bondarchuk, O. I. (Red.). (2014). *Metodyka doslidzhennia osoblyvosti psykhologhichnoi hotovnosti kerivnykiv osvity orhanizatsii do diialnosti v umovakh zmin*. Kyiv [in Ukrainian].
- Busel, V. T. (Red.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. (z dod. i dopov.)*. Kyiv ; Irpin : VTF

- «Perun» [in Ukrainian].
- Vyshniakova S. M. (1999). *Professyonalnoe obrazovanye : slovar kliuchevukh poniatyi, terminov, aktualnoi leksyky*. Moskva : Eksmo [in Russian].
- Halitsyna, L. M. (2010). *Kerivnyk: mystetstvo planuvannia*. Kyiv : Shkil. svit. [in Ukrainian].
- Zvierieva, I. D., Aliexsieienko, T. F., Basiuk, T. P., Bezpalko, O. V., Bondarenko, Z. P., Bratus, I. V., ... & Tsiuman, T. P. (2006). *Sotsialna pedahohika : Mala entsyklopediia*. Zvierieva, I. D. (Red.). Kyiv : Tsentri uchebnoi lyteratury [in Ukrainian].
- Kichuk, A. (2006). Tsinnisne stavlennia yak psykholohichniy fenomen. *Psykholohiia i suspilstvo*, 3, S. 80-84 [in Ukrainian].
- Leontev, A. N. (1975). *Deiatelnost. Soznanye. Lychnost*. Moskva: Polytyzdat. [in Russian].
- Leontev, D. A. (2000). *Test smyslozhnyennukh oryentatsyi (SZhO)*. Moskva: Smysl [in Russian].
- Lobanova, N. N., Kosarev, V. V., & Kriuchatov, A. P. (1997). *Professyonalnaia kompetentnost pedahoha*. Samara – Sankt-Peterburh [in Russian].
- Lukyna, V. S. (2004). Yssledovanye motyvatsyy vnutrenneho razvytytia. *Voprosu psykholohyy*, 5, S.25-32. [in Russian].
- Rachynskiy, A. P. (2009). *Kerivnyk u derzhavnykh instytutsiakh*. Kyiv : NADU [in Ukrainian].
- Romanovskiy, A. H., Kvasnyk, O. V., & Shapolova, V. V. (2016). Trekhvektornaia struktura poniatyia liderstvo. *Ynnovatsyy v nauke, obrazovanny y proyzvodstve Kazakhstana = Innovations in 187 science, education and production of Kazakhstan : materyalu Mezhdunar. nauch.-prakt. konf.*, 17-18 noiabria 2016 h., S. 73-77. Almaata : ETU. T. 2 [in Russian].
- Romanovskiy, O. H., Hura, T. V., Reznik, S. M., ... & Bondarenko, V. V. (2018). *Formuvannia liderskoi pozysyimaibutnykh inzheneriv u zakladakh vyshchoi tekhnichnoi osvity*. Romanovskiy O. H. (Red.). Kharkiv: NTU«KhPI» [in Ukrainian].
- Slasteny, V.A. Ysaev, Y.F., Shyianov, E.N. (2002). *Pedahohyka: ucheb. posobyie dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyi*. Moskva : Yzdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
- Stepanov, O. M. (Uporiad) (2006). *Psykholohichna entsyklopediia*. Kyiv : Akademvydav [in Ukrainian].
- Stoliarenko, O. B. (2012). *Psykholohiia osobystosti*. Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Tanasiichuk, V. I. (2016). Doslidzhennia liderstva u vitchyzniani ta zakhidnii nautsi. *Naukovyi visnyk BDFEU. Humanitarni nauky. Spetsvyypusk «Sotsialna robota i osobystist» : zbirnyk naukovykh prats* [red. kol. : Piren M.I (nauk. red.) ta in.]. Chernivtsi : Tekhnodruk. S.186-191 [in Ukrainian].
- Tansiichuk, V. I. (2021). Formuvannia liderskoi pozysyia fakhivtsia sotsialnykh sluzhb zasobamy innovatsiinykh tekhnolohii.
- Tymoshenko, Y. Y. & Sosnyn, A. S. (2002). *Menedzher orhanyzatsyy: ucheb. posobyie dlia menedzhera*. Kyiv: Yzd-vo Evrop. un-ta. [in Ukrainian].
- Tsyhan, N. V. (2017). Osoblyvosti formuvannia profesiinoi kompetentnosti pry pidhotovtsi fakhivtsiv dlia ryznykh typiv sotsialnykh zakladiv. Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina», 13, S. 71-75. Vidnovleno z http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2017_13_19. [in Ukrainian].
- Fiedler, F.E. (1967). *A theory of leadership effectiveness*. New York: McGraw-Hil [In English].
- Moorhead, G. & Griffin, R.W. (2012). *Managing organizational behavior*. UK: South Westorn [In English].
- Stogdill, R. M. (1959). *Individual Behavior and Group Achievement*. New York : Oxford University Press [In English].
- Schvartz, S. H. (1992). The structure and content of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*. Orlando: FL: Academic. Vol. 25, pp 1-65 [In English].

Volodymyr Tanasiychuk

PhD student of the Department of Management Psychology, Central Institute of Postgraduate Pedagogical Education, University of Educational Management, Kyiv (Ukraine)

THE PROGRAM OF FORMATION OF THE LEADERSHIP POSITION PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE PERSONALITY OF THE SOCIAL SERVICES SPECIALIST

ABSTRACT

The article presents the program of formation of the leadership position psychological features of the personality of the social services specialist. The publications of scientists on the formation of a leadership position, its value as one of the components of professional development in the field of social work are analysed. The purpose, main tasks, features of leadership position formation and scope of the program are revealed. Three sessions of the program are described in detail. The first session is aimed at forming a value attitude to the leadership position of a social services specialist, meaningful life prospects; the second - to

understand and realize the essence of the leadership position and experience a positive attitude, the formation of an active-positive type of attitude towards other people in the activities of social services; third - the ability to show leadership and act constructively in problematic situations of professional activity, etc. The components of the sessions are described, which will allow achieving the results of forming a leadership position and form values, meanings, understanding the essence and experience of a positive attitude to the leadership position, to promote the ability to self-expression of the leadership position, the value of the desire to lead, meaningful life perspective, the idea of him/herself as a leader, cognitive-reflexive - awareness of the essence of leadership and leadership position, formed understanding of the role of leadership in the professional activities of social professionals, reflection, affective-evaluative - formed attitude to other people, active-positive type of attitude towards other people, developed motives for leadership in professional activities, the ability to empathize and regulatory-behavioural - formed the ability to act constructively in problematic situations of professional activity, to show social courage, communicative tolerance, use and generate innovative technologies, initiate and manage changes in the field of social services.

Key words: social services specialist, leadership, leadership position, value attitude to leadership position, understanding of the role of leadership position, ability to show leadership position.

Танасийчук Владимир Иванович

Докторант кафедр психологии управления,
Центральный институт последипломного педагогического образования,
ДЗПО «Университет менеджмента образования», г. Киев
(Украина)

ПРОГРАММА ФОРМИРОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЛИДЕРСКОЙ ПОЗИЦИИ ЛИЧНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА СОЦИАЛЬНЫХ СЛУЖБ

АННОТАЦИЯ

В статье представлена программа формирования психологических особенностей лидерской позиции личности специалиста социальных служб. Проанализированы публикации ученых о формировании лидерской позиции, ее ценности как одного из компонентов профессионального становления в сфере социальной работы. Раскрыты цель, основные задачи, особенности формирования лидерской позиции и объем программы, что способствует решению комплекса проблем в формировании ценностно-смыслового, когнитивно-рефлексивного, аффективно-оценочного и регулятивно-поведенческого компонентов формирования психологических особенностей лидерской позиции личности специалиста социальных служб. Подробно описаны три сессии программы. Первая сессия направлена на формирование ценностного отношения к лидерской позиции специалиста социальных служб, осмысленности жизненной перспективы; вторая – на понимание и осознание сущности лидерской позиции и переживания положительного отношения, формирование активно-положительного типа установки по отношению к другим людям в деятельности социальных служб; третья – способность проявить лидерскую позицию и конструктивно действовать в проблемных ситуациях профессиональной деятельности. Описаны составляющие сессий, которые позволят достичь результатов формирования лидерской позиции и сформировать ценности, смыслы, понимание сущности и переживания положительного отношения к лидерской позиции, способствовать собственному проявлению лидерской позиции, показателями которого в ценностно-смысловом компоненте выступают ценности и ценностные ориентации специалиста социальных служб, ценность стремления вести за собой, осмысленность жизненной перспективы, представление о себе как о лидере, когнитивно-рефлексивном –

осведомленность о сущности лидерства и лидерской позиции, сформированное понимание роли лидерской позиции в профессиональной деятельности специалистов социальных, рефлексия, аффективно-оценочном – сформированное других людей, активно-положительный тип установки по отношению к другим людям, развитые мотивы проявления лидерской позиции в профессиональной деятельности, способность к эмпатии и регулятивно-поведенческому – сформированная способность действовать конструктивно в проблемных ситуациях профессиональной деятельности, проявлять социальную смелость, коммуникативную толерантность, использовать и генерировать инновационные технологии, инициировать и управлять изменениями в сфере социальных услуг.

Ключевые слова: специалист по социальной работе социальных служб, лидерство, лидерская позиция, ценностное отношение к лидерской позиции, понимание роли лидерской позиции, способность проявлять лидерскую позицию.

How to cite (як цитувати):

Tanasiychuk, V. (2021). THE PROGRAM OF FORMATION OF THE LEADERSHIP POSITION PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE PERSONALITY OF THE SOCIAL SERVICES SPECIALIST. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (8), 99-107. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.8.9> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 22.05.2021

Дата рекомендації до друку: 20.08.2021

Дата оприлюднення: 30.08.2021